

PEDAGÓGIAI TANULMÁNYOK

ÍRTA
KELETI ADOLF

T A R T A L O M

Előszó . I. A szülői ház és az iskola együttes munkája. II. A tanulás és tanítás lélektanából. III. A nevelés jövő feladatai. IV. A magyar történet tanításáról. V. Társadalmi nevelés.

BUDAPEST 1916 / RÓZSAVÖLGYI ÉS TÁRSA KIADÁSA

Előszó.

Öt tanulmány van ebben a könyvben. Ha a címek különféle tárgyról szólnak is, egy célt szolgál mind. Az iskolának a társadalomhoz való szoros kapcsolatát mutatja be, egyben rámutat a jövő nagy feladataira. Tisztában van már azzal minden gondolkodó ember, hogy az iskola nem önmagáért való külön egész, hanem a nemzeti továbbfejlődés legelső eszköze.

Nagy feladatainkat az iskola értetheti csak meg velünk, az iskola adhatja kezünkbe annak eszközeit, az oktató által. Öntudatos, jogait, kötelességeit ismerő és azokkal élő nemzedéknek kell kikerülni a mai iskolából, ennek útját akarja egyengetni ez a munka.

A tanulmányok egy kivételével a „Népművelés-ben” jelennek meg. E helyen köszönöm dr. Weszely Ödön főigazgató úrnak, a „Népművelés” szerkesztőjének, hogy alkalmat és ösztönzést adott ezek megírására.

Budapest, 1915. október hó.

A szerző.

A szülői ház és az iskola együttes munkája.*

Ez a téma is azok közül való, amelyekről nagyon sokat beszélünk, írunk, anélkül, hogy valami határozott formában sikerült volna, ennek a fontos két nevelői tényezőnek együttes munkálkodását elősegíteni. Már pedig egészen bizonyos, hogy a szülői ház hasonló munkálkodása nélkül éppen úgy nem lehet igazi embernevelés, mint ahogy nem lehet akkor sem, ha az iskola nem vallja magát és oktató munkáját egyben nevelő munkának is. Ez a kérdés tengelye a sikeres oktató-nevelésnek, egyben az egész *társadalmat* érintő fontos nevelési eljárás. Az a kérdés tehát: miként lehetne a szülői házat ama nevelési eszközök birtokába juttatni, amelyek segítségével, midőn az iskola munkáját támogatná, másrészt pótolná annak bizonyos hiányait is. A szülői ház és az iskola munkája annál inkább egybekapcsolható, mert voltaképpen az iskola munkája sem egyéb, mint *értelmi alapon álló nevelés*. Éppen ezért, amikor mi a szülőket jobban és erősebben be akarjuk vonni ebbe a munkakörbe, sőt ezt számukra határozottá és céltudatosá akarjuk tenni, célunk is az, hogy az oktatás és nevelés egységesíthető legyen.

Az iskolának tanítási köre — a tantárgyak — bizonyos tanítási anyagot végeztetnek el a gyermekkel.

A szülő tehát azt hiszi, hogy a munka csupán abból áll, hogy a gyermek megtanulja a nyelvtanból a nyelv szabályait, a történetből a megtörtént eseményeket, a földrajzból a helyi viszonyokat, stb.

Igaz, hogy ezzel kezdődik minden oktatás, de mind ez végeredményben egy nagy célban csúcsosodik ki: az embernek lehető tökéletes oktató-nevelésében.

Nézzük a példákat: a magyar nyelvből a gyermeknek nemcsak a nyelv- és helyesírás szabályait kell megtanulni, hanem megismer szép történeteket is, melyek a lelkére hatnak.

A *történet* azt tanítja, hogy minden cselekedetünkkel bizonyos felelősség jár és hogy ez miként hatott vissza a nemzet

* Előadás a szülők számára a székesfővárosi Német-utcai polgári fiú-iskolában 1912 február 2-án.

egész életére. A *földrajz* megismertet azzal, hogy a föld egyes részein milyen emberek laknak, melyek a nemzetnek tulajdonosságai, végeredményben megtanít a különféle emberek ösmere-tére. A *számтан* végső célja, hogy bennünket takarékosagra s a pénzzel való bánásmódra tanítson. Amint tehát e példák mutatják, nemcsak arról van szó, hogy a gyermekek a leckét megtanulják, hanem arról is, hogy a szülő megismerje a tanítás anyagának mikéntjét és belássa, hogy annak mily magasabbrendű céljai vannak. Azonban a szülők legnagyobb része azt hiszi, hogy kötelességét elvégezte, amikor gyermekének ruhát vett, ellátja könyvekkel s elküldi az iskolába, hogy ott neveljék és tanítsák. Helyes. Az iskola arra is való. Azonban tegyük fel azt, hogy az iskolának olyan eszközei volnának, amelyek segítségével a gyermeket tökéletesen fölnevelhetné, hogy minden szó, ami az iskolában elhangzik, eredményes, a gyermek minden tanítást felfog, szóval tanítás és nevelés teljesen tökéletes.

A gyermek csak öt órát tölt naponkint az iskolában és tizenkilencet az iskolán kívül. Ha tehát az említett tökéletes eszközök megvolnának is, elégségesek-e azok arra, hogy ellensúlyozni tudják az iskolán kívül töltött időt, a gyermek idejének legnagyobb részét. Ezt látva, megerősödött bennünk az a meggyőződés, hogy az iskolának ebbe a munkájába a szülőket bele kell vonni. Az utca veszedelme, a külvilág eseményei, általában mindaz, amit a jobban fejlődött, okosabb gyermek lát és észrevesz, nagy nevelési hatások; nemcsak az iskola és a szülői ház nevel, hanem az élet, a világ is. Gyakran erősebbek ennek a hatásai, mint az iskolának és a szülői háznak együttvéve. Hogyan lehet ezt a sok nevelési módot egyesíthetni és lehet-e, a gyermeket kitenni ennek a sok zürzavaros hatásnak s miként lehetne azt a gyermek lelkére jótékonyan áthárítani? A házi és az iskolai nevelés között az a különbség, hogy a gyermek itt — az iskolában — tömegben van, otthon pedig egyenként. És bizonyos, hogy a gyermek egyéniségét sokkal jobban megismerheti a szülő otthon, mint mi az iskolában. Ez természetes, mert más-más célja van az iskolai s más a házi nevelésnek. Az iskolai nevelés egyik célja, hogy a gyermek itt olyannak gondolja magát, mint amilyennek kell lennie, ha megnő, polgárnak, egy nagy közösség tagjának, vagyis kicsiben az iskola voltaképpen az a társadalom, amelybe a gyermek be fog lépni. Bizonyos kötelességei, jogai vannak, melyeket ismernie, gyakorolnia kell. A szülő

a gyermek egyéni vonásait, tulajdonságait ismerheti meg; ha tehát azt mondja, hogy a gyermeket nevelni nem tudja, akkor az voltaképpen nagy ellentmondása a családnak, saját magával szemben. A szülőnek 1—2 gyermeke van és mégis azt tapasztaljuk, hogy egyáltalában nem ismeri a gyermeket, vagy nem úgy, ahogy ismernie kellene. A képességeiről határozottan téves nézetei vannak. Azt mondja: „Az én fiam nagyon okos gyermek és mégis megbukott; itt bizonyosan az iskola a hibás.“ A szülő külsőségekből ítéli meg a helyzetet. Például a gyermek sokat van felnőttek társaságában; amit így hall, ügyesen utána mondja és kész a határozat, hogy a gyermek okos és hogy az iskolából egyest kell haza hoznia. Pedig megtörténik, hogy nem egyest, hanem nagy számokat visz haza, akkor kész az ítélet: „Tudnak itt tanítani, hisz ez az okos gyermek adomákat és sok mindent ügyesen tud előadni és ez a gyermek megbukott.“ Holott itt nem történt hiba, hanem a szülő nem ismeri a gyermek igazi képességét. Ő látja a gyermek tényleg meglévő képességeit és nem veszi figyelembe, hogy a gyermek azokat nem használta fel. Az okos gyermek sem tud semmit, ha nem tanul és mi itt az iskolában nem vehetjük tekintetbe csupán a képességét, hanem a tudást is és ennek alapján adunk jegyet. Végeredményben nekünk csak azt lehet tekintetbe vennünk, hogy az iskola számára kiszabott tanítási anyagot a gyermek mennyire tanulja meg és mennyire tudja. Mielőtt azonban magukról az eszközökről beszél-nénk, — amelyek a szülők kezében vannak — rá kell mutatnom arra, hogy nagyon sok szülő előtt merül fel az a kérdés, hogyan tudjam a gyereket tanítani, hiszen én nem értek ahhoz? Itt nehézségek merülnek fel és én restellem a gyermek előtt, hogy ezt vagy azt nem tudom. Elismerem, hogy e kérdések jogosak is. A szülő azt mondja: az iskolában olyan emberek tanítanak, akik azt sokáig tanulták és arra képességük van. Én jól tudok eladni, kereskedő vagyok, de tanításhoz nem értek. De nem is erről van szó. Hiszen az iskola megadja a főirányokat, csak az a fontos, hogy ezeket az irányításokat és útmutatásokat, amelyeket megadott, a szülő ne hagyja elveszni, hanem értékesítse a gyermek érdekében. De itt még más nehézség is van. Az olyan tárgyaknál, amelyeket a gyermek könyvből tanul meg, nem nehéz a szülő szerepe. Kihallgatja és ebből megítéli munkáját. De van egy másik része a tantárgyak körének, melyet nem lehet csupán könyvből kikérdezni. A matematika, számtan, fizika, természet-

tudományok, amelyeken a szülő nem tud eligazodni. Ezek azok az aggodalmak, amelyek a szülőt visszatartják attól, hogy gyermekével foglalkozzék. De ezek túlzottak, s éppen ezért soha egyetlen szülőt se tartsanak vissza attól, hogy a gyermekkel foglalkozzék.

Miért?

Azért, mert a gyermek nem azt várja a szülőtől, hogy az iskolát pótolja; hogy az anyja vagy apja úgy tudja a fizikát megmagyarázni, mint ahogyan azt az iskolában hallotta. A gyermek sokszor semmit sem vár szüleitől, mert legjobban szereti, ha a szülő egyáltalán nem foglalkozik vele. De mi várunk, mert az iskola oda jutott és olyan feladatok elé állítják, hogy a szülő segítségével nélkül a gyermek jövőjét illetőleg nagyon nehéz lesz boldogulnia. Egyszerűen miről van szó? Olyan dologról, amit mindenkinek módjában van megtenni. És itt felhívom a tisztelt jelenlevők figyelmét arra, hogy én nem ajánlok semmiféle különös módszert, hanem a lehető legegyszerűbbet és legtermészetesebbet. A gyermek haza megy azzal a tudattal, hogy tőle a leckét senki számon nem kéri, neki e tekintetben szabadsága van. Ha jó a felfogása, hamarosan megtanul valamit, utána mondja és esetleg nem is bukik meg. Azonban ennek a gyermeknek lelkében elveszett a tanítás hatása, elveszett a munka szeretete, elveszett a kötelességtudás érzete, elveszett minden olyan dolog, amely nélkül, ha felnőtt, boldogulni nem fog. Ezek azok az okok, melyek miatt foglalkozni kell a gyermekkel még akkor is, ha jól tanúi. Bizonyos munkaközösségnek kell kifejlődnie, tudnia kell, mit, mikor és milyen körülmények között kell teljesíteni, mert ha ezt nem tudja, akkor belőle olyan ember, mint amelyet a jövő vár, nem fejlődik. A konkrét eszközök, melyek a szülők kezében vannak, a következők:

A szülőnek kötelessége az, hogy minden nap egy bizonyos meghatározott időben és bizonyos meghatározott ideig, gyermekétől számon kérje a napi leckét. Ugyebár ez a lehető legegyszerűbb eszköz? Nem tanítani, hanem a dolgokkal foglalkozni, még pedig türelmesen és nem mindjárt összeszidni, ha a gyermek valami hibát csinál. Elengedhetetlenül szükséges a szülő ellenőrző munkája. A leckéket számon kell kérni vagy kikérdezni, de ezt nem kell sem szigorúan vagy erős hangon, mert ebből származik a hiba. A gyermek azt mondja: Nem merem magamat az apámtól kikérdeztetni, mert megver, megbün-

tet a legcsekélyebb hibáért. Így a gyermek fél az apjától és kibúvik az alól, hogy vele oktatói ismerkedésbe jusson, mert ez reá gyakran szomorú eredménnyel végződik. Nem így kell cselekedni. Úljön le vele a szülő és győződjék meg róla, hogyan tanúi a gyermek? Kérdezzék meg tőle, mit tanultak a mai órán és együtt nézzék át, esetleg beszélgessenek egy és más dologról. Igen jó fogás az, ha a szülő úgy tesz, mintha ő a gyermeket tartaná tanítójának. Megkérdezi, mit tanúitatok a múlt órán? Erről vagy arról, tudsz te már valamit? Ez nagyon fokozza a gyermek önbizalmát. Lehet, hogy az az érzés vezeti, hogy ő többet tud, mint az apja, anyja, de hisz azt szoktuk mondani: „Különb ember legyen a fiu az apjánál.“ De tegyük fel, hogy valami olyan dologhoz érnek, ahol fennakad az egész munka. A gyerek nem tudja, a szülő sem sem tudja. Attól fél a szülő, hogy ez esetben nem lesz meg az apai vagy anyai tekintély. Ez a legkisebb baj. Tegyük fel ezt az esetet egy számtani példánál, vagy egy fizikainál. Itt egész egyszerűen a gyermeknek emlékeztébe kell hozni, helyesebben próbálni a dolgot, egy előző feladaton. Ezzel sem boldogulnak. Megszakad ezért a munka? Nem! Azon egyszerű okból, mert a szülő látta, hogy a gyermek dolgozott, vesződött vele, de nem tudott boldogulni. Ekkor megkérdezheti tőle, vájjon figyelt-e az iskolában? A gyermek azt szokta mondani, hogy figyelt. A gyermek mindig figyelt. De ez már magában nagy intés arra, hogy a jövőben igazán figyeljen, mert van egy fórum, amely számon kéri tőle, hogy milyen munkát végzett. A lecke felmondása már csak, hogy úgy mondjam, az eredmény leadása; itt az tűnik ki, hogyan illeszkedett be a gyermek a tanítás menetébe, hogyan figyelt, esetleg mit ad a leckéhez a sajátjából. Ha valamin teljesen fennakadt a munka és azzal semmiképen se tudnak boldogulni, akkor a szülőnek megvan legalább az öntudata, hogy a gyermek a kötelességét teljesítette. Ez nagy dolog, mert módjában van felvilágosítással szolgálni az iskolának is, hogy a gyermek vesződött, dolgozott, de boldogulni nem tudott. A szülő ezt már levél alakjában is megteheti, így az iskola tudja, hogy a gyermek dolgozott, de a leckével nem boldogult. Az iskola annak a tudatnak birtokában van, hogy a gyermek megakartá csinálni feladatát. Ha az iskola ilyen értesítést kap, annak meg is van a hatása. Az ember figyelme jobban ráterelődik ama gyermekre, akiről tudja, hogy otthon is támogatják, segítik. A szülő eljön és azt mondja, hogy

a gyermek tanúi és mégis megbukott. Határozottan merem állítani, hogy a tanárok, tanítók figyelme mindig rá terelődik ama körülményre, amelyre a szülők a figyelmét felhívják, s mindig megvizsgálják, vajjon nem játszott-e a gyermek feleleténél valami más körülmény is közre. Pillanatnyi figyelmetlenség, zavar, stb. Tévedés, — nem szégyen bevallani, — előfordulhat. Vagy az is^ hogy a gyermeket nem értékeljük olyan jól, amint kellene. Ez előfordulhat ott, ahol mint az iskolában, tömegben tanítanak és ahol nem foglalkozhatunk annyira 1—1 gyermekkel olyan sokat, és amikor nagy tanítási anyagot, aránylag rövid idő alatt kell elvégezni. De az esetleges tévedések eloszlatása a szülő kötelessége, neki módjában van a gyermek minden oldalú képességének, tevékenységének megvizsgálása; ha ezt elmulasztotta, a következményekért övé a felelősség. A munka beosztása szintén nem lényegtelen dolog. A gyermek 1 órákor megy haza, lehetőleg ne foglalkozzék iskolai dolgokkal 3 óráig. Ha délután is dolga van, akkor hazajövet kell számon kérni tőle, hogy mi a lecke és hogyan fogja elvégezni.

Tegyük fel, hogy a szülő olyan helyzetben van, hogy délután nincs ideje arra, hogy a gyermekkel foglalkozzék. Akkor foglalkoznia kell vele este. Hogy milyen időben, az nem szabhatom meg, ez a családi körülményektől függ, de szabályul állíthatom fel, hogy soha ne múltak el egy nap se anélkül, hogy a szülő egy félórát ne foglalkozott legyen a gyermekkel. Ahol ez megvan, ott az iskola munkáját nem féltém. Ott előbb-utóbb a szülő hozzájárulásával ki fog fejlődni a gyermekben, a munkának a kötelesség teljesítésének megbecsülése, másrészt ez a szülőre is óriási tanulsággal fog járni. Először is meg fogja ismerni az iskolai munka menetét. Ez nem könnyű. Amikor a szülő panaszkodik, hogy nem tud gyermekével boldogulni, akkor micsoda panaszja lehetne az iskolának, ahol sok gyermeket kell sokra tanítani, nevelni. A szülő rájön arra, hogy az iskolai munka meglehetősen komplikált munka, s arra, hogy az iskolai gyakorlat nemcsak ötletszerűen vannak összeválogatva, hanem úgy, hogy a gyermeknek minden néven nevezendő szellemi- és testi-képességeit foglalkoztassák. A rendes tárgyakhoz járulnak még a művészeti tárgyak: ének, rajz, továbbá a torna, amelyek együttes hatásaként előttünk áll a tökéletes ember képe, akinek minden testi és szellemi képessége a lehetőség szerint ki van fejlesztve, hogy ezeket majdan az életben minél jobban alkal-

mázza. Az iskolai munka és a házi oktatói munka is tisztán kizárólag nevelői munka; és később még inkább azzá lesz, mikor a tanításnak bizonyos technikai részei mind tökéletesebbek lesznek és így annál több időnk lesz a tanítás nevelésbeli részével foglalkozni. Hogy példát mondjak: a tisztelt szülők közül is sokan vannak, akik az írás-olvasást a régi tanítási mód segítségével csak egy-két év alatt tanulhatták meg. Ma mi történik? Már olyan tanítási mód van, amelynek segítségével a gyermek néhány hónap alatt megtanulhatja az írás-olvasást és az így felszabadult idő arra való, hogy a gyermek lelkét képezhetjük, illetve a tanításnak nevelési részével foglalkozhassunk. Vagy a számtannak példája. Ha a könnyebb módszer segítségével a gyermek hamarabb megtanulja a műveleteket, akkor az iskolának annál több ideje van, hogy megtanítsa a gyereket arra, hogy mondjuk, a pénzzel bánni tudjon, takarékos legyen, szóval azokra a dolgokra, amelyekre a számtannal kapcsolatban az életben szüksége van. Az alpművelet csak eszköz mindezekre. Mert a gyermek az életben nem avval boldogul, hogy tud szorozni, vagy osztani, hanem azzal, hogy tudja a számtan technikáját, célját, alkalmazhatóságát. Tehát minél tökéletesebbek lesznek ezek a tanítási eszközök, annál több időnk marad a tanítás körében a főbb nevelési elvek és eszmék megvalósítására. Egy másiE nagyon nevezetes körülmény, amire az igen tisztelt szülők figyelmét fel akarom hívni, az, hogy nekünk óriási küzdelmeink vannak egy dologgal; nevezetesen azzal, hogy tanulóink a szülői házból jóformán semmit sem hoznak magukkal. Nem tudják, hogy az iskolában szépen és illedelmesen kell magukat viselniök a tanár figyelmeztetése nélkül, vagyis nincs meg bennük az erkölcsi nevelésnek az a foka, mely eredményezné, hogy kellőképpen viselkednie tudjanak anélkül, hogy őket arra kényszerítenénk. És én ezt is jórészt annak tulajdonítom, hogy a gyermek iskolán kívül nem kap olyan nevelésbeli segílyt, mint amilyent kapnia kellene.

Mert semmiféle házitanító nem pótolhatja azt, amit a szülő gyermekének meg nem ad. Hogy mindehhez nem szükséges semmi nagyobb vagy különösebb műveltség, arra a világirodalom és a világtörténelem elég példát ad. Kitűnik ezekből, hogy egészen szegény emberek gyermekeiből mik lettek, de az is, hogy ezek az egész szegény emberek gyermekei mily sokat köszönhetnek az ő igen szegény és nem művelt, de gondos.

jólelkű szüleiknek, akiknek jó szívről volt és kötelességüket nem látták azzal teljesítve, hogy a gyermeküknek ruhát vettek, hanem foglalkoztak is velük. E tekintetben igen érdekes Arany János példája. Őt kis korában az apja hamuban tanította írni és olvasni. A betűket vele hamuba rajzoltatta. Pedig Arany János apja egész egyszerű, tudatlan paraszt ember volt, ki az írás-olvasás mesterségén kívül semmit nem tudott. Ennek az egyszerű apának hatása oly nagy volt a gyermekére, hogy Arany még öreg korában is írja, mennyit köszönhetett neki.

Megtanította őt a zoltárookra és azokat elénekeltette vele. Pedig az öreg Arany iskolába is alig járt. De az a hatás, hogy apja őt annyira szerette, hogy a vele érzésben, cselekvésben s gondolatban annyira közös akar lenni, roppant nagy lehetett a kis Arany János munkálkodására. Nem azt akarom mondani, hogy Arany János enélkül nem lett volna nagy költő, de az ő költészetnek igen sok szép virága, nem nyílt volna ki, ha apja a családi érzés szentségét nem oltotta volna belé. A gyermekből a szülő segítsége nélkül is lehet valami, de ennek a hatásnak a hiányát a gyermek megérzi mindig és minden körülmények között, ha nem másban, a visszaemlékezésben. A gyermek elmúlt idejére visszatekint s azt mondja: nekem apám, anyám soha semmiben nem volt segítségemre. És ennél nagyobb, ennél lesújtóbb kritikát gyermek a szülőről nem mondhat.

Még csak néhány dologra hívom fel a tisztelt szülők figyelmét. Arra nevezetesen, hogy a polgári iskolának és az ide járó gyermekek szüleinek kettős kötelességük van, mert a mi gyermekeink gyakorlati pályára mennek. Kereskedők, iparosok lesznek, olyanok, akiknek az életben lehető tökéletes embereknek kell lenniök, kötelességeiket jól kell teljesíteniük; az emberekkel sokat kell érintkezniük és akik nem tőkéből, hanem munkából élnek és úgy boldogulnak, amint kötelességüket teljesítették. A szülők jórészt nem gazdag emberek és gyermekeiknek mást nem adhatnak, mint jó nevelést és a kötelességteljesítés tudatát. De nem is okvetlenül szükséges, hogy mást is adjanak, csak a gyermekekben fel kell ébreszteni annak tudatát, hogy amint kötelességét teljesíti, az szerint fog boldogulni és magának gazdasági és erkölcsi előnyöket szerezni. Az tehát, hogy a szülő oktassa a gyermekét, nem magánügy. Ez az egész jövő magyar társadalomnak nagy kérdése. Nem a mást kell te-

kintetbe venni a gyermeknél: ő a jövő embere. Azt kell nézni, milyen kötelességeket, feladatokat fog kívánni a jövő tőle.

Erre jobb példát nem mondhatok, tekintsen vissza mindenki Magyarországot utolsó tíz esztendejére. Milyenek voltak az állapotok akkor s milyenek ma? Elképzélhetjük, milyenek lesznek 10—20 év múlva, amikor a gyermek férfiú lesz és meg kell állni helyét az életben. Magyarország úgyszólván máról-holnapra fejlődő ország. Tíz év múlva a körülmények annyit fognak kívánni mindenkitől, hogy ha abban az erős küzdelemben kiki a maga foglalkozásában nem lesz tökéletes, nem fogja megállni helyét.

Azt hiszem, sikerült legalább főbb vonásaiban megjelölni a két nevelői tényező együttes munkájának főbb mozzanatait. Csak akkor remélhetjük a kérdés helyes mederbe terelődését, ha iskola, szülői ház és az iskolaügyek vezetősége is tisztában van ennek minden részletével és nagy fontosságával. Eszközöket kell a szülők kezébe adnunk, olyanokat, amelyeket az iskola termel a neveléstudomány segítségével. De ehhez elsősorban az szükséges, hogy az iskola tisztában legyen az eszközökkel, amelyeket ajánlania kell.

A tanulás és tanítás lélektanából.

I.

A szellemi munkák legbonyolódottabbja és legfinomabbja a tanítás. Nem azért, mintha az ismeretek közlése valami nehéz munka lenne, még azért sem, mintha a gyermek érdeklődésének ébrentartására, valami különösebb mesterkedésre lenne szükség, hanem egyszerűen azért, mert a tanulás és tanítás művészetéhez testi, lelki harmóniára van szükségünk, előzetes elmélyedésre a gondolatok megrögzítésére, tehát alapos és sokáig tartó koncentrációra.

Különös jelenség, hogy aránylag olyan keveset foglalkozunk az oktatás bonyolódott szerkezetének vizsgálódásával. Pedig lépten-nyomon érezzük, testünkön, lelkünkön, idegeinken át ennek a magasrangú munkának minden nehézségét. A tanulás és tanítás fogalma egymástól egyszerűen elválaszthatatlan. A tanulás olyan szellemi folyamat, amely él, hullámzik, változik bennünk, megmozdítja lelki erőinket és sokszor ösztönszerű tevékenységre kényszeríti. A hatéves gyermek megindul a tanulás rejtelmes világa felé. Eltelik néhány hónap és valakivel közölnie kell a munka eredményét. Ha kisebb testvére van, azzal próbálgatja megismertetni, amit tud, ha nincs, a leány a bábújával, a fiú a kis barátjával, a képeskönyvben levő alakokkal, a kutyával, stb. Vagy a felnőtteknek magyarázza, amit tud. Pontosan elmondja, hogy ezt a betűt így kell vetni, azt a számot arra kell kanyarítani, hogy miért is négy, kettő meg kettő.

A felnőtt ember újságot, könyvet olvas. Ha az ismeret új, talán rendkívüli, okvetlenül közölnie kell valakivel, terjeszti az ismeretet, oktat. Mindnyájunkban él tehát a tanító mestersége. Él és tovább működik; voltaképpen a tanítás és tanulás fogalma ugyanazt a körforgást jelenti, egy és ugyanazon utat teszi meg, egymást feltételezi, egyik folyamat a másik nélkül nem keletkezhetik. Tanulás nincs ismeretközlés nélkül, tanítás pedig természetesen csak a tanulás eredményeire támaszkodhatik. Hiba,

hogy mindig csak az oktatás módjaival — módszereivel — foglalkozunk, a tanulásával nem. Mintha csak az oktatásnak volna módja — módszere — és a tanulásnak nem lenne. Ha a két szellemi folyamat ugyanazt a kört írja is le, a feldolgozásban mégis kétféle utat követ. Az oktatás elénk adja az új ismereteket, a tanulás magáévá teszi, az eddigihez hozzá illeszti, megelégedést, örömet, ellentétet vált ki. Okvetlenül szükséges tehát, hogy éppen úgy ismerjük a tanítást, mint a tanulás módjait. Az utóbbinál az oktatónak nagy emberismerőnek, gondolkodónak kell lennie, mert a tanulás folyamata a gyermek lelkén hullámozik végig, ő megindítja, de a tanuló fejezi be. És mégis kutatnunk kell a tanulás módjait, egyengetnünk útait, képzeletben gyermekké kell lennünk és behunyt szemmel gondolkozni a tanuló fölött, aki sok-sok új gondolatot kapott, vájjon, hogyan rendeződnek el, azok, hogyan válnak egészszé a lelkében, avagy egyáltalában elrendeződnek-e és lesz-e belőlük egész?

A tanulás és tanítás területén csupán korlátolt lehetőségek vannak. Az úgynevezett egyöntetű munkának éppen itt van a legnagyobb akadálya. Egy esemény, egy gondolat minden ember lelkében másképpen él, másképpen kapcsolódik a többiekhez, aszerint amilyen a hajlama, vérmérséklete, tudása. Az ismeretek új fajtájú közlésének is mindig ez a legnagyobb akadálya. Az új tanítási módhoz, ugyanilyen világfelfogás, tudásanyag szükséges. Vájjon olyanformán szerezhetjük ezt meg, mint ahogyan a jogász elolvassa és alkalmazza az új paragrafusokat, az orvos az új eszközöket, a mérnök a gépeket? Nem. Az orvos, az ügyvéd, a mérnök új eljárási módokat kapott készen, új eszközöket, amelyekhez nem szükséges, hogy a lelki világa valami egészen új alakulatot nyerjen. Az ügyvéd nem helyesli az új törvényt, de jól alkalmazza, a mérnök az új találmánnyal, mint alkalmazandó, eszközzel és nem mint lelki problémával áll szemben.

Az oktató?

Az oktatónak egész lelki világát át kell alakítania, ha munkálkodásának módját meg akarja változtatni. Ehhez a folyamatához a legerősebb akarás mellett is idő kell. Máról holnapra nem lehet, ha megpróbáljuk, nem sikerül. És éppen itt van az oktatói eljárások megújításának egyik legnagyobb akadálya. Az új idő rohamosan zúg el fölöttünk és mellettünk. Változásokat kér. A gyermek érdeklődése elválaszthatatlan kapcsolatban van az

eseményekkel, az új dolgokkal. Az oktató lelki világa talán a régi világé, vájjon nincs-e itt nagy, megoldhatatlan ellentét?

Nincs akkor, ha akarás van bennük az új dolgok megismerésére és befogadására. Az akarással együtt fejlődik az új gondolatokhoz való képesség is. Ha megismerjük azt, ami új, lelkünkben lassan megindul a változások folyamata. Lassú, de állandó töprengés kíséri ezt, vájjon merre megyünk, nem rombolunk-e a régeből értékeset. Az emberi lélek konzervatív hajlandóságú. Ne féljünk ezt megmondani. Az új, egyben problémát is jelent és éppen ettől félünk. De ha megismerkedtünk vele, nagy örömet jelent és nagy gyarapodást. Mintha a látóhatárunk lenne tágasabb, a szemünk élesebb, a lelkünk gazdagabb. És annyi friss, finom, új dolgot hoz minden nap; és ebből a sok friss, finom, új dologból éppen az oktató ne méritene, ez lehetetlen. Akkor lemondanánk a legnagyobbról, az ismereteknek egységes, nevelő hatásáról, amit pedig csak az iskola adhat. Már pedig éppen ez lesz a közeljövő oktatásának egyik feladata, hogy egységes nevelőhatást teremtsen.

II.

A tanítás és tanulás fogalma egységes és széjjelválaszthatatlan. Ezt a jövőben az oktató munkálkodásának tudatosan is egységessé kell tenni. Ha az oktatás módja új, akkor a tanulás módjának is újnak kell lenni.

Ha könyveket írtak és írnak a tanítás módjairól, ugyanígy kell majd foglalkoznunk a tanulás módjaival is. Ez természetes. Ha nem tesszük, akkor a jövőben is élénk meredezik majd a probléma, miként van az, hogy a gondos, jó, új eljárások mellett is, nem tudunk bizonyos készségeket úgy elsajátítani, mint szeretnők?

A tanítás és tanulás fogalmának lényege sok változáson ment keresztül. A tanítás valamikor — nem is nagyon régen — bizonyos anyagnak a pontos, szórói-szóra való elsajátítását ismerte céljának. Azután jött a lényeges, a tartalmi oktatás, ma pedig kialakulóban van az oktatás anyagának szelleme, a részletek háttérben hagyása mellett, vagyis a tanulni valók mondani valója, hozzánk emberekhez. Ez a három fokozat egyben az ember legutolsó szellemi fejlődését is élénk állítja. Az első, amikor a szó a maga színtelenségében, mint nyers anyag egyszerűen úgy szívódik fel a szervezetünkbe, mint az ital, minden rázkódás,

küzdelem nélkül. A második, amikor csak a fontos dolgokat kapjuk problémák nélkül, a harmadik már ellentéteket mutat gondolkodtat, talán kétségeket is támaszt, de egész lelkünket foglalkoztatja. Mindezeket természetesen a nap eseményei táplálják, fejlesztik, alakítják.

Vájjon nem kell a háború után egész új módokat keresnünk, az oktatás területén, nem változtat-e fogalmak, életfogyás, egymáshoz való viszonyunk? Vájjon a tanítás, tanulás nagy tömegéből nem azokat fogjuk-e kidomborítani, amelyek nagy, egyetemes emberi mondanivalók és kapcsolatban vannak életünkkel.

Hogy ezt megtehessük, azért kell a tanítás és tanulás fogalmait, körülményeit tisztáznunk. Amint hibát követünk el, hogy a tanulás kérdéseit nem akarjuk megismerni, éppen olyan hiba az, hogy mindent a gyermek nézőpontjából tekintünk, az oktatóról pedig egyszerűen megfeledkezünk.

Miután pedig minden az oktató által történik, nézzük azt, milyen életkörülményekre van a tanítónak szüksége, hogy munkáját úgy elvégezhesse, amint a folyton haladó idő megkívánja.

Első követelmény, hogy a tudomány eredményeit készen kapja, könnyen hozzáférhető alakban. Hogy ez mennyire igaz, azt éppen a székesfővárosi tanítószék példája mutatja. A Pedagógiai Szeminárium és Könyvtár valósággal újjá alakította, felfrissítette, megtermékenyítette az oktatók szellemét. Ez a megtermékenyülés tovább áradt az iskolában és létre hozta egy olyan új munkafolyamat kezdetét, amelyet a legnagyobb örömmel szemlélhet mindenki, aki ebből a munkából a főváros lakosságának új, egészségesebb nevelését, életfelfogását tudja meglatni.

Ennek az új munkafolyamatnak kialakulását semmiféle rendelettel, hivatalos eljárással megindítani nem lehetett volna. Az oktató munkáját csak a szellem ereje viszi, támogatja és nem a betűé. Nincs pálya, ahol a munka minéműsége annyira az egyéntől függne, mint az oktatói pályán. Hiába utasítás és más egyéb, ha az a tanító életfelfogásával, tudásával egybeilleszkedni nem tud, abból csak tökéletlen munka lehet. Egyszerűen életfeltétele mindenféle előremenetelnek a tanító folytonos haladása; azon egyszerű okból, mert minden, amit az oktató látott, hallott, olvasott, vagy magától termelt, közös kincs lesz, amely mint valami termékenyítő folyamat, hullámszerűen terjed. Csak az a

tanítói munka lehet eredményes, amely az oktató lelkének tartalmát adja. A szellemi munka folytonos ösztönzés. A tanítót ösztönzi a sok alkalom, a tudás megszerzésére, a növendéket az oktató. Voltaképpen csak az ösztönző, újat mondó, az oktatás anyagát folyton kibővítő tanítást nevezhetjük igazán annak. Lehet tanítani másképpen is: egyszerűen csak'azt és annyit amennyit az iskolakönyv is ad. De akkor az oktatás csak utánmondás, gépies munka, mondjuk úgy, betűtanítás. A tanító szelleme világítja a tudnivalók anyagát. Egy-egy megjegyzése, néhány közvetlen szava, tiszta képet ad a gyermek elé. Az oktatói munka lényege abban a hatásban van, amit a tanító a gyermekben kelteni tud.

Az első feltétele tehát az igazi oktatómunkának a tanító tudása, ennek pedig az, hogy a tudás folyton változó anyagához könnyen hozzájuthasson. A „k ö n n y ű“ hozzájutás lényeges dolog. A tanító nem kutathat sokáig adatok, újabb ismeretek után, nem fáraszthatja magát mindenféle széjjelágazó, lényegtelen dologgal, mert akkor nem képes elvégezni a koncentráció munkáját. Figyelmének osztatlanul és erősen kell oktatói hivatását szolgálni, amelyhez zavartalan munka és megfelelő testi állapot szükséges.

Ha ezekből csak valami hiányzik, ha ennek a finom szellemi munkának a gépezetében csak egy kis hiba van — amely hiba egyszerűen onnan is eredhet, hogy a tanító munkáját mellékkörülmények megzavarják — akkor már az a harmonikus lelki folyamat, amely az igazi oktatói munkához szükséges, nincs meg és a tanító maga is érzi, hogy munkája nem volt felvilágosító, továbbfejlesztő, érdeklődést árasztó és ösztönző, csak éppen nyers, szavakat mondó, régi ismereteket ismétlő eljárás.

A tanító tisztán szellemi munkás és mindent, ami akadályozza, hogy csak ez lehessen, távol kell tartani tőle; másképpen azoknak a folytonosan nagyobbodó követelményeknek, amelyeket az élet, a haladás támaszt vele szemben, megfelelni nem tud.

III.

Testi, lelki harmóniára van tehát szüksége az oktatónak, hogy művésze lehessen mesterségének. Ha más pályán ez kívánság, itt egyszerűen elengedhetetlen. Az ember kiművelé-

senek nagyszabású munkája, teljesen egész embert kíván. Csendes, kellemes, gondtalan élet kell az oktatónak, derűs világnézet, friss egészség, sok-sok kultúrhatás . . . Hogy ez így megvan, azt senki sem merné állítani, de még ott sem tartunk, hogy ezek a kívánalmak tisztán, kifejezetten állanak előttünk. Az oktató maga is csak sejtí, hogy ez az ő életfeltétele, levegője, igaz munkájának nélkülözhetetlen kelléke; sejtí csupán, de a közvélemény elé nem állította oda a maga rideg valóságában. Az oktató minden kívánsága, annak pontos teljesítése a közösség legelső érdeke. Olyan az oktató, mint a bőkezű adakozó, aki folyton ad, a rája szorulónak, de még annak is, aki csak vágyakozik arra. Nem méri ki az árúját mint a kereskedő, nem kér nagy árat, jó tanácsokért, mint az ügyvéd és nem teszi ügyességét csupán a gazdagok számára hozzáférhetővé, mint a nagyhírű sebész. Ád mindenkinek, a munkája csupa érték és éppen azért számokban nem értékelhető. Erkölcsi értéke, jelentősége nagy, de ez csak a teljesen kulturált emberek előtt válik jelentőssé.

Az oktatónak mindig a legjobban kell nyújtani; neki nincsen másod- vagy harmadrangú árúja, mindent ad — ha lélekkel ad — vagy semmit, ha unottan, zavart lélekkel bágyadtan, gondoktól gyötörtten kénytelen adnia. Értsük és értessük meg mindenkivel, hogy az oktató szellemet, új életet hirdet és nem a holt betűt. És éppen itt van az oktatás lényege, itt a szellemenben, a lélekben. A léleknélküli oktatómunka, bágyaszt, ösztönöket fojt el, a gyermek érdeklődését lenyűgözi. A szívvel, lélekkel végzett munka éltet, virágokat hajt, megmozdítja a szunnyadó ösztönöket és képességekké fejleszti.

A gyermek oly végtelen finomsággal érzi meg mindezeket. Ha az oktató személye közömbös előtte, a munka is az lesz; ha az oktató kedves, egyéniségében megvan az a varázs, amely bearanyozza munkáját, akkor minden, ami tőle származik, ösztönzés.

Jól tudom, hogy ez a követelmény nagy. Egyéniségünk, értékünk, hajlamunk nem egészen tőlünk függő dolgok. Született és fejlesztett ösztönök vegyüléke az ember. De akarnunk kell, hogy olyanok legyünk, amilyenekké lennünk kell, nemcsak az ész palérozójává, de a lelkek irányítójává is. Ismerteket szerezni könnyű. Az eszközök olyan hatalmas tárháza van már előttünk, hogy abból válogatni bőségesen lehet. De ha csak

a rideg ismeretekről van szó, akkor az oktató személye elvész, akkor csak — hogy így mondjam — a szellem adminisztrálója. A szellemet, érzést, a lelkieket adminisztrálni? . . . Nem csúfolódás ez?

IV.

Minden ember egy egészen külön világ, ha úgy tetszik, rejtelem. A gyermek elsősorban az. Mi szunnyad benne, ki tudja, mi puszta el benne, ki sejtí? A kultúra feladata kettős. A tömegeket nevelni, az egyeseken át. Az oktató feladata, hogy kutassa, vájjon miként hozza napvilágra, azt ami a lelkekben él. Csak a lélekből jövő szó, talál a lélekhez. A gyermek lelke a legfinomabb, legérzékenyebb dolgok közül való és végtelenül sok minden szunnyad benne. Az oktatónak ezt nagy figyelemre kell méltatni. Ne csak arra gondoljunk, hogy egy bizonyos dolgot megtanítunk, hanem, hogy annak nyomában a gondolatoknak, vágyaknak egész raja támad. Hagyjuk ezeket kivirágozni. Ne akarjuk örökösen beskatulyázni a tudnivalókat. Ne gondoljuk, hogy az „ettől eddig“ végső pontja mindennek. A szellemi munkának éppen az a legértékesebbje, amit a hallottakhoz, látottakhoz fűzünk. Bármilyen dologról beszélünk is, ha csak egy érdekes megjegyzést ejtünk el, rögtön megindul a munkafolyamat a gyermek lelkében. Ezt hagyjuk élni. Ez a legfontosabb. Nem a reprodukáló munka — csúnya szóval felelés — hanem a szép munka: a hozzáfűzés, kombinálás, emlékek felidézése s mindezeken keresztül valami új, ami kialakul a gyermek lelkében. Hagyjuk erről beszélni, mindent, aki csak akar. Az oktató irányítja ezt s a végén megállapítja az új eredményeket. Fogadjuk el már egyszer ezt a tételt, minden ember érték, csak-hogy különféle mértékben. Az egyikhez könnyebben találnak a szavak és gondolatok, a másikhoz nehezebben. De mindegyikhez talál. Egyéni nevelésről beszélünk, de nem kutatjuk a módjait. Egyik módja lenne: hagyjuk a gyermeket beszélni szabadon, minden szorongó érzés nélkül, arról, amit hall. Az ő egyénisége azon keresztül tükröződik vissza, ahogyan beszél. Ha így megindítjuk a munka folyamatát, hamarosan rájövünk, hogy nincs megértetlenség a gyermek előtt, csak a kifejezésbeli készségek különfélék. Előkerül sok rejtett gondolat, megfigyelés, érzés, vágy és közel jutunk a gyermeki lélek titokzatosságához.

Tanulni fogunk egymástól. Meglepetések várnak reánk. A húzódozó, szerény, mimózatermészet, akiről már megállapítottuk, hogy az utolsó, talán új, érdekes, friss gondolattal lep meg bennünket s az elsők közé kerül.

Az életben nem a beskatulyázott kis tudnivalók kellenek, hanem a jó szem, az egészséges gondolat, a kiművelt érzékek. Ezek csak úgy fejlődhetnek, ha a fejlődés lehetőségét a gyermekkorban megindítjuk.

Ha egyszer elhagyjuk a kitaposott utat és régi eljárási módokat, rájövünk, hogy az új kellemes hasznos és kevésbé fáradtságos, mint a régi. Az oktató munkájának legszebb része itt a vezetés, az oktatás különféle tárgyainak összekapcsolása. Meg* kell még állapítania, hogy milyen mértékben vonja bele a gyermeket az egyes tárgyaknál ezekbe a megbeszélésekbe. De vonja bele, a lelkek istápolója legyen, nem nehéz ez, csak gondolkozni kell fölötte és akarni kell.

V.

Az oktató személyével végzem. Tökéletes munkát csak úgy teljesíthet, ha teljes megértettség veszi körül, ha nem fogja el az a lehangoló, nyomasztó érzés, hogy az, amit szépnek, jónak talál, ami a tudásának, lelkének virága, amit át akar ültetni, az idegen gondolat talán ott, ahonnan támogatást vár.

Ha legszebb törekvései akadályokra találnak, megbénul, elzsibbad benne minden. Napszámos lesz, pedig művésznek kell lennie.

Az oktatót nem szabad bántani. Minden bántás, amely éri, a gyermekeken rezdül végig. Ha szárnyaszegett, elkeseredett, szorongó, kellemetlen érzés fojtogatja, mit adhat át azoknak, akik tőle várják gondozásukat.

Ha azonban azt akarjuk, hogy a magyar társadalom is oda helyezze az oktatót, ahová kell, az elsők közé, elsősorban magunknak kell tisztában lennünk mesterségünk titkaival és nagy fontosságával.

Új idők hajnalán, nagy feladatokra kell készülödnünk. Talán reánk vár a legnagyobb ... a múlt, a jelen és a jövő összekapcsolása.

Gondolkodnunk kell fölötte.

A nevelés jövő feladatai.

A nevelés kérdései ez ideig nem nagyon foglalkoztatták a magyar közvéleményt. Ki ebben a hibás, a nevelők-e, vagy a közönség, azt most ne kutassuk. Tény az, hogy amíg körülöttünk mindenfelé lázasan keresték és adták elénk a jövő nemzedék felnevelésének új gondolatait, mi megelégedtünk vele, ha egyszerűen tudomásul vettük azokat s nyugodtan megállapítottuk, hogy mi ezeket meg nem valósíthatjuk s ezzel egyszerűen napirendre térünk felettük. Az új magyar nevelők kis csapata, amely nem elégedett meg ezzel az állapottal, nem erősödött meg annyira, hogy nagy, erős mozgalmat indíthasson a nevelés gondolatának, új alakulásainak megismertetésére. A nevelés tudománya — e minden embert egyenlően érintő tudomány — nem elég szalonképes még Magyarországon. A beavatottak előtt nyílt kérdés volt, hogy ez sokáig így nem maradhat. Csak azt nem sejtették, mikor érünk el ahhoz a nagy fordulathoz, amely új világot van hivatva teremteni.

A nagy fordulat eljött, talán hamarabb is, mint gondoltuk. Most már világos, hogy az embernevelésre nagy feladatok várnak. Az új világ, új gondolatot, eszmekört, életfelfogást teremtett, amelybe az embereket bele kell nevelni.

Melyek lesznek hát a nevelés jövő, nagy feladatai? Az első mindenesetre a közösség érzésének megerősítése s ezen az alapon egy új társadalmi élet kialakítása. Az összeforradás most meginduló folyamatát, annak reánk, magyarokra való nagy fontosságát ápolni, fejleszteni, erőssé és tudatossá kell tenni. Ezt pedig csak egységes, rendszeres nevelési eljárással lehet.

Újjá kell nevelnünk a magyar társadalmat. Nem az ismeretek nagyobb vagy kisebb tömegében van a nemzet értelmiségének ereje. Hanem igenis abban, hogy ezek az ismeretek mindig nagy, nemzeti célok szolgálatában álljanak. Ennek a célnak elérésére ott van elsősorban az a sok mindenféle tanulni való, amit tantárgy néven ismer a közönség. Ezeket keresztül kell

a jövő nevelés feladatait megvalósítani. Nem azért tanulunk, hogy bizonyos dolgokat csupán tudjunk. A megtanulás, atudás holt anyag, ha nincs kapcsolatban az élettal smindazzal, ami bennünket érdekel. Ha nyelvet tanulunk, nem szabályok sorrendjét kell megkapnunk, hanem a nyelv szépségében való gyönyörködés képességét. A természettudomány az emberi munka dicsőítője s a természet örök szépségeinek hirdetője, amelytől az embernek elszakadni soha nem lehet és nem szabad. A történet valami nagyszabású kapcsolatát adja az egyén és a nemzet sorsának. Ezeket a gondolatokat kell az oktatásnak kikeresni, a gyermek elé állítani, megtalálni mindenütt. mi abban a magyar vonatkozás, eredet, mi az idegen, hogy ilyenformán kultúrközösséget tudjon létesíteni a nemzetek között. Ez az embernevelés módja és lényege. A nevelés csak az értelmen, tudáson át történhetik. Nem valami levegőben imbolygó bizonytalanság ez, hanem a legelevenebb valóság. Csak ezeken át mutathatjuk meg igazán a kötelességek sorozatát, amelyek reánk várnak. Elsősorban meg kell értetnünk, hogy a mindennapi életben teljesített kötelességeinkkel még nem tettünk meg mindent. A mindennapi rendes munkánkon kívül vannak polgári kötelességeink, elsősorban a közösségnek szolgálata. Csak az a nemzet lehet nagy és erős, amelynek fiai, leányai ezt megértik. Ez a munka is megkezdődött, de erősebb arányokban kell folytatódnia. A kis cserkész-fiú, aki sebesülteket hord, jön, megy, tesz, vesz, embertársainak a béke idején is segítőtársa, az első jelensége nálunk a közösségért dolgozó gyermeknek. Férfiú korában már kötelességének fogja ismerni, hogy ezt szolgálja. Az emberek sokkal szívesebben dolgoznak a közösségért, mint gondoljuk, csak legyen, aki őket erre ösztönzi, szervezi, vezeti és bátorítja. A jó szervezés minden ország szellemi erejének forrása. Együttműködés nélkül nagyobb szabású társadalmi munkát végezni nem lehet. Erre legszebb példát éppen napjaink adták meg. Önzésnek, egyéni vágyaknak háttérbe kellett szorulniok most, a haza érdekében, de éppen így kell ennek történni ezután a békés munkálkodás napjaiban is. A nagy idők nagy tanulságait nem hagyjuk elröppenni a fejünk fölött, nagyobb nevelő ereje van ennek, minden könyvnél, minden beszédnél.

Még egy nagy feladatot kell a jövő nevelőinek teljesíteni. Meg kell ismertetni a tanulókkal Magyarország gazdasági állapo-

potát s ezzel kapcsolatban fel kell ébreszteni a gazdasági érzéket. Különös, de úgy van, hogy a középiskolai oktatás egész menetén sehol sem foglalkozunk rendszeresen az ország gazdasági helyzetével. Itt-ott beszélnek ugyan kereskedelemről, iparról, mezőgazdaságról, de ennek kapcsolatát s ezzel együtt az ország gazdasági szervezetét nem tanítják. Az iskola tanít idegen — holt — nyelveket, tanít idegen országokról, rég eltűnt világról, csak éppen azt nem tanulja meg a magyar tanuló, hogy mi a legnagyobb gazdasági baja ennek az országnak. Nem tudja, hogy mezőgazdaságunk termelőképessége nincs arányban a föld termelőerejével. Hogy a soványabb német föld 30—40—50 százalékkal terem többet, mint a jobb magyar föld; ezáltal milliós jövedelmekkel károsodik az ország és százezrek vándorolnak el innen, ahol mégegyszer annyi ember is jól meg tudna élni. A fejlett, mezőgazdaság minden gazdaság alapja. Nyers termény nélkül nincs ipar, nincs kereskedelem. Gazdasági érzék nélkül ma nem virulhat semmi. A hazaszeretetnek ne csak hirtelen lángja legyen, hanem lassan égő melege is. Ha nem ismerjük hazánk gazdasági helyzetét a legkisebb részletéig, nem is szeretjük, nem is szolgálhatjuk okosan. Akkor nem látjuk, mi válik hasznára, mi válik kárára. Felülünk jelszavaknak, amelyek semmit sem jelentenek nem tudjuk, mi az, amit ma meg lehet valósítani. Szóval nem ismerjük erőnk forrását és tartósságát. Tudatosan nem is lehet jó hazafi, aki nem ismeri hazája gazdasági erejét. Ez egyik fő nevelői kötelessége az iskolának, amely az ismereteken át képez egész embert, az emberből, nem pedig szólamokkal, amelyeknek maradandó értékük nincs és nem is lehet.

Ha nevelői hatásokat akarunk teremteni, hazánk viszonyait kell mindig és mindenkor szem előtt tartanunk. Saját erőnket kifejleszteni, erényeinket tökéletesíteni s azt a sok-sok szellemi és anyagi erőt, ami itthon van, a napvilágra hozni. Képesség, tehetség dolgában elsők vagyunk az elsők között. Csak mintha jobban behódoltunk volna az idegennek, mint kellett volna, ezáltal elszibbasztottuk erőnket, árnyékban hagytuk képességeinket. Pedig a nemzetek érvényesülése éppen úgy mint az egyesé, más-más utat-módot kíván. Ha ezt nem ismerjük, károkat tehetünk a legjobb szándékkal is. Nem élhetünk folyton a külföld példáiból, amelynek évszázados békés munkája adatott, a mi évszázados küzdelmeink helyett. A mi fejlő-

désünk menete is más tehát. De hogy mit pótolunk 1867 óta. arra éppen a mai nagy napok szolgáltatnak tanúbizonyságot. A hazának csak az lehet igazán hasznos fia, aki jól ismeri erejét, gyengeségét, előnyét, hátrányát, ötömet, báját.

Még egy nevelői kötelesség háramlik a magyar kultúra embereire s ez a népműveltség lehető legnagyobb arányú elterjesztése. Ne felejtsük, hogy hazánkban száz ember közül negyven nem tud írni-olvasni. Jól lehet az írás-olvasás tudása magában nem műveltség, míg annak eszközeit sem adtuk az emberek millióinak kezébe. Véres gúnnyal jelképezi egy német képeslap, a népműveltség nagy hátrányát. Orosz katonák térképet tartanak maguk előtt, így szól az egyik:

— Térképünk már van, most kellene valaki, aki olvasni is tudja —

Vájjon nincs ezzel a mondással az egész orosz nemzet élesen jellemezve?

A magyar nép — parasztság — tanulékonyága, természetes esze, intelligenciája egyszerűen bámulatos. Ha a nagy háborúnak vége lesz, majd külön könyvet kell írni arról, hogy milyen tapasztalatokat adott e tekintetben is.

Háborúban kell készülni a békére és békében a háborúra, így mondják és így igaz. A magyar oktatónak már most kell megkezdeni a nagy munkát, amely a békés napokban nyer folytatást. Ma fényes példákat adhatunk arról, mit jelent a tudás a szorgalom, becsületesség, önfeláldozás. Ezeket be kell vinni az iskolába, ezeket és új friss szellemet, az életet magát és nem betűtudományt, holt ismereteket, amelyek legfeljebb csak arra jók, hogy elfelejtsük azokat.

A magyar történelem tanításáról.

A magyar történelem tanításáról általában véve az volt a vélemény, hogy az a legkönnyebb oktatási dolgok közé tartozik. A tárgy maga nagyon szép, a gyermekeket minden különösebb erőlködés nélkül érdekli, sőt többé-kevésbé bizonyos történeti tudással kerülnek már az elemi iskola ötödik osztályába, még többel pedig a polgári iskola harmadik osztályába. Az októnak egyszerűen a már meglévő érdeklődést kell csupán fenntartania, az ismert történeti tényeket *szépen előadni* s a magyar történet tanításának nehéz kérdése meg van oldva.

Ha a történelem tanítása egyszerűen csak azt célozná, hogy a megtörtént események bizonyos anyagát a gyermekekbe átszarmasztassa, akkor rendben is lenne így a dolog. De a hazai történet oktatásának immár más feladatai is vannak. Elsősorban az, hogy megismertesse a régi állapotok és a mai állapotok között lévő különbséget, tehát azt is, hogy milyen volt a régi ember és milyen a mai. Milyen fejlődésen ment át az ország minden tekintetben, s hogy ez a fejlődés milyen tényekben tükröződik vissza legjobban. Sok olyan dolog, ami valamikor rendes, megengedett, törvényszerű volt, ma rettenetes, törvénytelen, meg nem engedett.

Miért?

Azon egyszerű okból, mert a nagy haladás egyben nagy és éles kritikája is a régi eseményeknek. Az események örökkévaló haladást jelentenek valami jobb felé. Ha ezekből a nézőpontokból vizsgáljuk a hazai történet tanítását, észre kell vennünk, hogy a legkönnyebből egyszerre a legnehezebbek egyike lett. Amíg a többi tárgy anyaga határi szab a tanítónak oktatói eljárásában, addig a történet anyaga éppen — hogy így mondjam — határnélküliségénél fogva, elkalandozásra, szertelenségre csábíthatja az oktatót, vagy pedig éppen ettől való féltében követi a régi eljárást, adatokat tanítat, számokat, elfogadott

* A világháború előtt íródott.

frázisokat, amelyekből semmi sem következik, üe ebben az esetben az oktatás sem jelent semmit. A történet tanításának egyik nagy fontossága éppen az, hogy sok mondanivalója van számmunkra. Megvilágítja népek katasztrófájának okait, körülményeit, megmutatja, hogy miért fontos szerv a népképviselői országgyűlés, hogy az önkényuralom miért veszedelmes, az egyes embernek milyen nagy hatása volt egy ország fejlődésére, milyen utakon jutottunk idáig, ahol vagyunk s hogy a háborúk mint döntöttek nemzetek élete, fennmaradása és jövő sorsa felett.

A háborúkról sok mindenféle megjegyzést hallunk. Éppen azzal szokás kikezdeni a történettantítás régi formáját, hogy az csupán a háborúk borzalmaival, az elesettek számával, tehát lényegtelen dolgokkal foglalkozik. Ezekre igazán alig van szükség; legfeljebb ott, ahol különös jelentőségük van. De ezekből nem következik ám az, hogy a háborúkat csak éppen érinteni kell vagy egyáltalában ne szőjük be a tanításba. Ez már azért is lehetetlen, mert nagyon sokszor éppen a háború adott döntő fordulatot egy ország életének, sorsának. Bármelyik nemzet életéből vehetünk erre példát. Meg kell magyaráznunk, hogy az erők összeütközése ma még elkerülhetetlen ott, ahol vitás kérdéstről van szó és nincs olyan nagyobb erő, amely vagy az erőket kiegyenlítené vagy megakadályozná azok összecsapását. Ez majd akkor következik el — talán néhány száz esztendő múlva — ha a kultúra annyira át meg átjárta az embereket, hogy teljesen maguk vehetik kezükbe sorsuk intézését s meg lehet valósítani azt, ami ma még álom, hogy egy nemzetközi szervezet igazságot tehet, háború helyett. Ezt lehet érinteni az oktatásban, de a háborúk okait és következményeit gondosan kutassuk ki s azt megtisztítva a sallangoktól, tárjuk a gyermekek elé.

A másik nagy vád, amely lépten-nyomon felhangzik, az, hogy a mai iskolai tantíás meghamisítja a történelmet. Ferde világlátásba helyezi az eseményeket, tehát nem mond igazat. Ha ez alatt az értetődik, hogy szakítsunk a régi frázisokkal telített gondolkodtatás nélküli történettantítással, amely erényt csinált a nagy hibákból is, akkor igazság. De ha az következik belőle, hogy a történeti oktatásnak az a feladata, hogy minden apróságot a gyermek elé tárjon, nagy emberek esetleges gyöngeségeit is, akkor ez a mondás nagy tévedés éppen a történeti igazsággal

szemben. Ezt azért említem meg, mert egy napilapunkban közlemény jelent meg, amely éppen a történeti oktatás meghamisításáról szól; — megróttá, hogy a történet nem emlékezik meg Hunyadi János — kapzsiságáról. A közlemény szerint Hunyadi eleinte azért nem üldözte a törököt, mert azt akarta bevárni, amíg az előbb elfoglalja a főurak birtokait, elveszi kincseit, hogy aztán ő a töröktől saját magának elvegye. Azt hittem, hogy a közlemény megjelenése után valami tiltakozás meg fog jelenni, de ez nem történt meg. Kár. Éppen a nyilvánosság előtt kellett volna tisztázni ennek a felfogásnak a teljes tarthatatlanságát. Tegyük fel, hogy mindez a szó betűszerinti értelmében igaz. Mit jelent? Egy nagy ember gyengeségét. Vájjon ebből a nézőpontból kell megvilágítani a nagy férfiak munkálkodását? Akkor hamisítanak meg csak igazán a történelmet. Mert valamely nagy ember munkálkodását a maga egészében mérhetjük igazán; el kell onnan távolítanunk a sok bántó mellékkörülményt. Hunyadi Jánosnak is lehettek emberi gyengéi, de ez mellékes a nagy érények mellett. Aki Magyarországot nyolc esztendőn át kormányozta, a királyi koronát akkor tehetné volna a fejére, amikor akarja és nem tette, az országot megvédi a külső és belső ellenségek tömege ellen, nos az ilyen férfit ezekből a nagy tetteiből kell megítélni és nem holmi apróságokból. Ezt azért említem meg, mert a közlemény napilapban jelenvén meg, nagyon sok embert foglalkoztathatott, többek között sok tanítót is.

Égészen különleges nehézséget és ösztönzést ad a történeti oktatásnak az olyan mozgalmas idő, mint amelyet ma élünk. A háború és a háborúra való készülődés akaratlanul is belopodzik az iskola falai közé s érezteti hatását, A. napi események érintését nem mellőzhetjük, ha az oktatást nem akarjuk megfosztani attól, ami legérdekesebbé teheti, hogy amit mondunk, az éppen a szemünk előtt történik. De az esemény elmondásának módja, már nem olyan könnyű. A most lefolyt balkáni háborút sokféleképpen lehet elmondani. Mondhatjuk azt is, hogy a szegény törököt megrohanták leteperték stb. De felfoghatjuk úgy is, mint fiatal, erőteljes, haladni akaró népek küzdelmét a maradisággal szemben. Az ilyen események megmozgatják az emberek lelkületét. Nagyon kell vigyázni arra, hogy az ilyenféle átalakulások ne mint a nyers erő diadala kerüljenek a gyermekek elé. Németországban már egyenesen a harci érények magasztalása felé indulnak, s ez bizonyosan nyomot is fog hagyni

a nemzeti történet tanításában is. A berlini Scherl-cég kiadásában megjelenő „Jungdeutschland-Buch“. A könyv katonák munkája. Háborús történetekkel van tele és a háború dicsőítésével. Az egész könyv mintha éppen a háborús szellem dicsítését akarná megvalósítani. Ez lenne a huszadik század Németországa? Majdnem bizonyos, hogy az ilyen munkáknak hatása eljut az iskoláig, amely hatást ott a kellő értékére kell leszállítani, ha ugyan lehet és ha a tanító észrevéve a veszedelmet, az ellen küzdeni akar. A napi eseményeket fel kell tehát használnunk, de nagy meggondolással, nagy vigyázattal, kétélű kard ez, amellyel károkat is tehetünk. A háborúkról nem lehet korokat meghatározni, mint például a kő, bronz, vas, acél, gőz, stb. korszakok. Ezek a korszakok eseményei, ha tetszik, eszközei, de nem fejlődésüknek fokai. Szükség volt rájuk, mondjuk ma is szükség van, de az emberiség fejlődésének nézőpontjából nem lehetnek a korszakok határai.

A történettanítás talán a legkevesebbet vehet át idegen minta után. A nemzet egyéni életét ennek megfelelő módon kell tanítani. Ahol erről megfejtkeznek, ott zavar is lesz a tanítás körül. Mint ahogy van a polgári leányiskolák történeti oktatásánál, ahol összekeverték a hazai és világtörténet tanítását. Csak éppen arról felejtkeztek meg, hogy a magyar nemzet története nem volt olyan európai események és korszakok középpontja, mint a német, francia és angol. Az oktatásban tehát sem a hazai, sem a külföldi események nem domboríthatók ki eléggé, sem nem kapcsolhatók egybe úgy mint kellene.

Nézzük már most, vájjon az egyes társadalmi irányok mennyire kaphatnak helyet a hazai történet oktatásában, vagyis vizsgáljuk meg a hazai történet tanításának menetét, módját, anyagát és szellemét. A népoktatás területén az elemi iskolák V. és VI. és a polgáriiskolák III. osztályában tanítják a hazai történetet. A gyermek bizonyos — habár nem is rendszeres — történeti tudással jön az iskolába. A főváros különféle szobrai, a képek stb. neveket visznek az emlékezetébe, az olvasókönyvek a történeti ismereteknek elég nagy anyagát adják.

A székesfővárosi elemi iskolák harmadik és negyedik osztályú olvasókönyvei a következő történeti olvasmányokat tartalmazzák: Hunor és Magyar, az Isten kardja, Attila és Leo pápa, Buda halála, Attila halála, Attila temetése, A hadak útja, Álmos, Álmos eltűnése, A fehér ló regéje, Lehel vezér, Botond,

Attila városa, Árpád, Pusztaszer, Az első magyar király, Szent Gellért, Szent László, A tatárjárás, Nagy Lajos, Hunyadi János, Mátyás, A mohácsi veszedelem, Kanizsay Dora, Budavára török kézre jut, A drégelyi hős, Buda visszafoglalása, Zrínyi Ilona, Rákóczi Ferenc, Kossuth Lajos kora, A haza bölcse, Erzsébet királyné, A királykoronázás, tehát a magyar történetnek legnevezetesebb korszakai benne foglaltnak az olvasmányokban.

A gyermek bizonyos tudással kezdi meg a történet rendszeres tanulását. A történeti olvasmányokat szereti s azokat több-kevésbé meg is tartja. A tanítónak ezt az előzetes tudást fel kell használnia. Tulajdonképpen minden történeti órán föl kellene tenni a kérdést, hallottatok-e, tudtok-e erről valamit. Ez elsősorban azért szükséges, mert megesik, hogy a gyermekek majdnem annyit tudnak már, mint amennyit a tanító el akar mondani. Akkor a tanítás kiegészíti ezt a tudást, új, érdekes részletekkel látja el s egy-egy olyan dologra hívja fel a figyelmet, amit még nem tudnak, s a könyvben sincs meg. Vegyünk egy példát. Szent Istvánról tanulnak. A gyermekek bizonyára sok mindent tudnak az uralkodásáról. Ha a tanító egyszerűen csak elismétli ezeket, unalmas lesz a munka. De a gyermekeket beszélni hagyja, velük a már ismert dolgokat elmondhatja, nemcsak élénkké teszi a tanítást, hanem érdekessé, tanulságossá is, mert a tanulót belevonta az oktatásba, voltaképen őt tette az oktatás középpontjává, másrészt tájékozódott a tudásuk felől, s ott folytatja, ahol azok elhagyták. Ez a mód azért is szükséges, mert a történetet folyton mintegy széjjel nem választható szerves egészet kell tekinteni. Nem szabad széjjel darabolni, hanem a részekből is egészet kell formálni. Ha egy uralkodásról beszélünk, annak a jövőre való vonatkozásait nem szabad figyelmen kívül hagyni. Egy korszak, egy uralkodás nem önmagáért van, ennek múltja, jövője ott settenkedik mögötte. Az időbeli, térbeli különbségeket el kell tüntetni amennyire csak lehet. A gyermek ne merev, halott korokat, koronás királyokat lásson felvonulni, hanem embereket, akik éltek, szenvedtek, tévedtek, jót, rosszat cselekedtek éppen úgy, mint mi. Egy tanítási óra menete körülbelül ez lehet:

1. A tárgyalandó kornak, királynak vonatkozása az elmúlttal.
2. A tanulók elmondják röviden, amit már tudnak ezekről.

3. A tanító kiegészíti ezeket vagy elmondja az új dolgot, amint annak szüksége mutatkozik.

4. Rövid összefoglalás.

5. Alkalmas, művészi képek bemutatása.

Ezzel a móddal foglalkoztattuk a gyermek értelmét, kedélyvilágát, beszédbeli készségét és szépérzékét. A történet mint meseanyag sem veszett el; az oktatás azonban nem külsőségekben, elsorolásban merül ki, mint eddig, hanem a nemzet belső életére nagyon fontos események összekapcsolásában. Melyek ezek a nagyon fontos események és hogyan találjuk meg azokat? Itt már a tanító tudására és jóérzékére van szükség. Ki kell keresnie azokat az esemény és okozati láncolatokat, amelyek végighúzódnak nemzeti életünkön. Szent Istvánnál megemlítjük, hogy az ország megalapításánál hiányzott a polgárság, mint társadalmi osztály, hogy a köznép teljesen jogtalan és így marad végig s ez a nagy hiány észrevehető a nemzet későbbi fejlődésében, amely teljesen egyoldalú. Az ország vezetése csak a nagyon erős király alatt mehet simán, s mihelyt az uralkodó gyenge, az ország szervezete, állapota meggyöngül, minden meglazul. Mátyás király halála után 15 évvel már arról tanácskoznak, hogy ezután nemzeti királyt válasszanak, mert érzik a gyenge kormányzás nagy veszedelmét. Ebből az állapotból egészen a mai helyzetig el lehet jutni. Ott egy másik rendkívül fontos esemény. A főnemesség és köznemesség széjjelválása a rákosi országgyűléstől. Ez a parlamenti alakulás ősi formája, ebből lesz a felső és alsó tábla, későbbben főrendiház, képviselőház. Ez a fejlődési menet is szépen összekapcsolható, s a történeti események mögött egyes intézmények kialakulása nagyon jól és könnyen megérthető dologgá válik. Az egyes nagyobb korok műveltségi, gazdasági állapotának megismertetése semmi különösebb nehézséggel nem jár még az elemi iskolában sem. Ha így végig visszük az eseményeket, csak akkor értheti meg a gyermek a 48-iki törvények fontosságát, amelyeken át eljutottunk az ember jogához, eljutottunk a polgárságnak mint a társadalom és törvényhozás egy immár számottévó rétegének megalakulásához. A történet ezzel a tanítási móddal és anyaggal csak nyerhet érdekességben, mert a gyermek érzi, hogy itt maga az igazi élet szól hozzá, hogy ezek a dolgok eleven kapcsolatban vannak a maival.

Nem az évszámok tömkelegével értethetjük meg a törté-

neti kapcsolatot, hanem az események, intézmények kialakulásának egybekapcsolásával és az uralkodók sorrendjének begyakorlásával.

A történet oktatásának igazán értékes anyagát a tanító maga állíthatja csak össze. Ez pedig elsősorban azt tételezi fel, hogy állandóan foglalkoznunk kell, különösen az egyes korok történeti irodalmával. Meg kell jelölnünk a nagy anyagból azokat a fontos köröket, amelyek fejlődési mozzanatok. A mi történetünk ebből a nézőpontból nagyon jól tagolódik: Árpád-ház, Vegyes-ház, Habsburg-ház a *pragmatica sanctio*ig — a *pragmatica sanctio*tól 1825-ig, innen 1848-ig, majd 1848—1867, végül a kiegyezéstől máig. Mert csak így érhetjük meg azoknak vezető gondolatait és hangulatát. De ugyancsak így érhetjük el azt is, hogy a fejlődés eredményei, a történelmi materializmus, socializmus, osztályharcok, stb. úgy kerüljenek be az iskolai munkába, amint kell, a már meglevő eredmények alakjában. Hogy az emberi egyenlőség felé haladunk, hogy a rendes megélhetéshez mindenkinek van joga, hogy a történet egyben gazdasági harcok folyamánya, hogy a kultúra a boldogulás és a boldogság felé visz bennünket, ezek a közkeletű igazságok mind, mind helyet kell, hogy kapjanak az oktatásban, a velük kapcsolatos jelszavak nélkül, amelyek nem az iskolába valók. Ilyenformán alakulhat ki a gyermek lelkében az a tudat, hogy a történet egy nagy életet mutat be előttünk, a magyar nemzet ezeréves életét.

Nem a véletlen műve, hogy napjainkban mindenfelé foglalkoznak a történeti oktatás újjáalakításával. Úgynevezett történeti időket élünk, az események intézése előttünk folyik le, emberek intézik, mi részesei vagyunk s ez bizonyára felemelő érzés. Látjuk a történeti fejlődést a maga meglevő törvényei szerint kialakulni; elkövetkezett a népek, a tömegek érvényesülésének ideje. Az ember küzd az idők kényszere ellen, a múlt megszorításainak utolsó nagy akadályait akarja ledobni; ehhez a munkához a múlt ismeretére is van szüksége; elsősorban pedig ahhoz, hogy abból megítélhessük, mi történt ott véletlenül, mi erőszakosan, átok volt ránk vagy áldás. Mert ezek nélkül a történet akkor sem mond semmit, ha minden kis eseményét nagyon jól ismerjük.

Már pedig kell, hogy sokat és igazat mondjon nekünk.

Társadalmi nevelés.

Ha szokatlan a társadalmi nevelés fogalma, az annak tulajdonítható, hogy nálunk a nevelési kérdések egyáltalában meg lehetőszen szokatlanok. A nagy nyilvánosság előtt még nem tudtak utat törni, mert a nyilvánosság eszköze, a sajtó, nem vette még úgy gondjaiba, amint megérdemelné. Már pedig nagy tévedés azt hinni, hogy a nevelés nagy kérdését a nyilvánosság nélkül s a sajtó közreműködésének mellőzésével át lehet vinni a köztudatba. Elég utalnom e tekintetben a különféle sportok nagy népszerűségére, amelyek szintén az újságok révén lettek tárgyai a közérdeklődésnek és nyertek az utolsó tíz esztendőben egyszerűen példátlan elterjedést.

A német nagy világlapok bizony feladatuknak ismerik, hogy a nevelés minden jelentkező alakját közöljék az olvasókkal s azt hiszem, elég például megemlítenem, hogy a Frankfurter Zeitung és a Berliner Tageblatt hétről-hétre foglalkoznak nevelési kérdésekkel: amelyek sokszor lényegtelen dolgoknak látszanak ugyan, de az emberek tömegére, a szülők nagy részére éppen nem azok, s különben is a nevelés nagy kérdése az úgynevezett lényegtelen dolgok összetételéből áll.

Ezt azért kellett előre bocsájtanom, mert nagyon furcsa állapot az, amely jelenleg nálunk fennáll. Jórészt az a felfogás uralkodik, hogy minden, ami a neveléssel kapcsolatos, az a „szakemberekhez“, tehát az oktatókhoz tartozik. Ők a nevelők. A szülők és a társadalom pedig a nézők. Holott a nevelésben a szülőnek éppen olyan „szakembernek“ kellene lenni, mint a pedagógusoknak. Amíg ez a nagy tévedés el nem oszlik, s amíg a nevelés kérdését a köztudatba átvinni nem tudjuk, addig nem alakulhat ki az a társadalom, amelyre olyan nagy szüksége volna éppen Magyarországnak. A haladás és erős fejlődés gondolatát csak egy tudatos nemzedék veheti kezébe és származtathatja tovább. A tudatosság pedig csak egy arra nevelt társada-

lomnak lehet jellemvonása. Tudatosság nélkül nincs igazi kulturális munka. Határozottan és nyílt szemmel kell mindenért küzdenünk, nem pedig ösztönszerűen botorkálni jelszavak után, amelyek sokszor csak szavak és semmit sem jelentenek.

Nézzük mindenekeelőtt a nevelés szó jelentőségét. Mit ért alatta a mai társadalom nálunk, hogyan határozza meg a tudomány és milyen a nevelés általános jellege?

A társadalomban — és itt az úgynevezett jobb köröket is gondolom — a nevelés fogalma egyszerűen a szoktatást és bizonyos külső formákat jelenti. Az egész nevelési eljárást a társadalmi illendőség nézőpontjából ítélik meg. Tervszerű, tudatos nevelési eljárásról alig lehet szó, mert a szülők maguk sincsenek erre kiképezve. A nevelés kérdésében az úgynevezett előkelő körök is analfabéták, sőt bizonyos tekintetben éppen ezek legjobban, mert a gyermekeik nevelését idegenekkel végzetik. Már pedig nagy tévedés azt hinni, hogy a nevelés olyan valami, amit nem kell alaposan ismernünk, amelynek sokféle apró bonyolult fogása csak úgy magától lehet sajátos képessége valakinek. A sok baj, ellentét, zavar, emberek züllése éppen onnan keletkezik, hogy a nevelésben járatlan szülő nem tudja, mi a teendője, nem látja meg a gyermek egyéniségének jellemző vonásait, nem ismeri az alapfeltételeit sem a nevelés módjának. Szóval nem tudja mi a nevelés lényege. Erre éppen úgy kell készülni, ezt éppen olyan jól kell ismerni, mint bármilyen mesterséget. Lehet, hogy ez furcsán hangzik, de rögtön közelebb jutunk a dologhoz, ha a nevelés fogalmának tudományos meghatározását vesszük vizsgálat alá. Egy kiváló modern, magyar pedagógus, dr. Weszely Ödön a nevelést úgy határozza meg, hogy az nem más, mint „kulturértékek átszármaztatása.“*) Ez a meghatározás magában foglalja a nevelési eljárás módját is. Mert a kultúra értékei arra valók, hogy éppen ezek által és ezeken keresztül az ember, emberi mivoltának minden alakban tudatára jusson, nemesedjék; de arra is, hogy éppen a kultúra, a tudás segítségével az emberben rejlő képességek, energia források, felhasználtassanak, kiképeztessenek, ez által az ember boldogulására szolgáljanak. A nevelés nem szoktatás, nem dresszura, hanem folytonos művelési eljárás a tudás segít-

*) Dr. Weszely Ödön: A modern pedagógia útjain. Franklin Társulat kiadása.

ségével. Még pedig olyan módon, hogy a nevelés az egyes gyermek képességeit, hajlamait, tehetségét kiművelje s azt egyéniségének jellemző vonásává tegye. A nevelés, az oktatás a műveltség anyagán keresztül történik. Hogyan lehet erre képes az, aki nincs tisztában a nevelés céljaival sem? Nemcsak a szülőkre gondolok most, de az oktatók sokaságára is. Hogy sokkal több baj nem fordul elő, annak oka éppen a kultúra hatásaiban keresendő, amely hatás ellensúlyozza a nevelés nagy hiányait. A jó olvasmányok, a színház, az iskola mind a jobb, szebb, nemesebb élet óhajtása felé visznek, s egyben ösztönöznek olyan eszközök megszerzésére, amelyekkel ezt megvalósíthatjuk.

Mindez nagyon is különbözik attól, amit az emberek általában nevelésnek gondolnak. Ha így nézzük a dolgot — s így kell néznünk — akkor előttünk egy nagy-nagy kérdésvet árnyékát, akkor rögtön észre vesszük azokat a hibákat és tévedéseket, amelyek e területen ma uralkodnak. A ki nem fejlesztett képesség — tehát a nevelés tökéletlensége — nagy baj az egyénre. Sőt azt hiszem, nem tévedés, ha azt állítom, hogy ez éppen egyik nemzeti bajunk. A magyar fajban sok a természetes képesség, de ez nincs kiművelve. Ez baj. A tehetséges, de műveletlen ember önmagának nyüge, helyét betölteni, munkáját elvégezni nem tudja; legalább nem úgy, mint kellene. A kiművelés alatt természetesen nem a környezetből minden áron való kiemelést értem, hanem azt, hogy mindenki természetes hajlamának és képességének megfelelő nevelést, művelést kaphasson. Ez a biztosíték az életben való boldogulásra; ez az alapja mindenféle emberi fejlődésnek.

De mi az, amit társadalmi nevelésnek nevezünk?

Semmi egyéb, mint a nevelésnek olyan magasabb fajtája, amely az embert, mint a nagy emberi közösség egy tagját látja maga előtt, s feladatává teszi, hogy ennek a nagy közösségnek — amelytől különben üdvét, jólétét és védelmét is várhatja — minden erejével szolgálatába álljon.

Vájjon nem ellentmondás az, hogy társadalmi nevelésről beszélünk ott és akkor, ahol és amikor még a nevelés fogalma körül is zavarok vannak? Nem ellentmondás. Mert a társadalmi nevelés egy nagy keret, amely magában foglalja a családot, az iskolát és az iskolán kívül való egyesülés lehetőségét. A nevelés helyei:

a család,

az iskola,
 az iskolán kívüli helyek
 és a társaság.

Ezek a helyek mind nevelői hatások. Az első a család, ahol mint egyének jelenünk meg, a másik az iskola, ahol mint egy egésznek a részei, az iskolán kívül való helyek alatt gondolom az utcát, a játékhelyeket, kirándulásokat, amelyek mind nagyon fontos nevelési alkalmak s végül a különféle társaságot, ahol az embernek alkalma van a sokféle egyén megismerésére.

Mindezen helyeken ott kísért az emberi összetartás gondolata, de kifejezetten, határozottan egyik sem foglalkozik vele. És éppen itt van szüksége annak, amit társadalmi nevelésnek nevezek. Nem ismereteket nyújt ez, mint a nevelés általában, hanem egy nagy gondolatban kívánja egyesíteni az embereket. Abban, hogy a társadalomnak így a maga egészében nagy céljai vannak, s minél erősebb az, annál erősebb az egyén is. Milyen hát ez a mi társadalmunk? Vájjon alkalmas-e ma egy erőteljes változás, fejlődés előkészítésére? E kérdésekkel elérkeztem a másik nemzeti bajunkhoz: a polgári társadalom szétagoltsághoz. Nem mondom vele újat, ha megállapítom, hogy a polgári társadalom nálunk a lehető legnagyobb szétagoltságban él. Ennek a körülménynek természetes okai vannak. A magyar polgárság új alakulás, múltja alig van és kebelében a legnagyobbak a vagyoni és más egyéb különbségek. De mindezek csak újabb ösztönzést adhatnak mindnyájunknak arra, hogy megszüntessük az elkülönzés mai állapotát. A polgárság ennek a körülménynek sok, anyagi és erkölcsi kárát vallotta eddig is. Amíg körülötte erős, öntudatos munkásosztály keletkezett és a régi nemesi osztályszellem is erősen érezte hatását, addig a polgári társadalom tehetetlenül ógyelgett egyik vagy másik jelszó nyomában anélkül, hogy ezeknek reá nézve való fontosságáról meggyőződni tudott vagy akart volna. Pedig az erkölcsi és anyagi terhek egy társadalmi osztályon sem éreztették annyira nehéz hatásukat, mint éppen a polgárságon. A gazdasági élet minden kis változása őt érintette legsúlyosabban. A társadalmi életnek sok-sok követelménye a polgárságot illeti. És mégis mit látunk? Azt, hogy a nemzetnek ez a nagy és legműveltebb rétege gyakran csupán eszköz a különféle más társadalmi rétegek érvényesüléséhez.

Miért?

Mert szakadozott voltában erőt kifejteni nem tudott, még programja sincs, amelyért küzdjön, csupán próbálkozások vannak, amelyek a mai alakjukban semmit sem jelenthetnek és jel-szavak, amelyeket más felől termeltek a számára. Ha pedig két erős társadalmi réteg között egy gyöngye van beékelve, nagyon természetes, hogy ez a gyöngye fog folytonosan tért veszíteni még akkor is, ha különben műveltségénél, különféle terheinél fogva őt illetné meg az első hely. Körülbelül ez a helyzete a mai magyar polgárságnak. A polgárságot épp úgy rá kell nevelni jogainak, kötelességének helyes ismeretére, mint ahogy a szemünk előtt máról-holnapra a munkásságot ránevelték. Ebből csak haszon háramlanék az egész társadalomra, mert csak öntudatos, jogait és kötelességeit jól ismerő és azt gyakorló társadalmi osztályok adhatják az erős nemzetet.

Vájjon ártott Németországnak az erős, tudatos munkásság?

Ellenkezőleg; nagyon sokat használt, mert helyreállította a nemzet gazdasági életében az erők egyensúlyát, amely nélkül egészséges nemzeti élet nincs. Vájjon ártana Magyarországnak az erős polgárság? Arra azt hiszem elég felelet, ha körülnézzünk hazánk gazdasági, politikai és kulturális területén s látjuk legfontosabb érdekeinket elhanyagolva, még pedig éppen azokat, amelyek a polgárságot lennének hivatva előre vinni. Megtörténhetnék-e ez akkor, ha a polgárság egyetemének valóságos ereje volna, amely érezhetővé válnék nemzeti életünk egész vonalán?

Kérdés azonban, nem kell-e vájjon újabb osztályuralom keletkezésétől tartanunk egy erős polgári társadalom kialakulása esetén? Semmiképen sem. Osztályuralom éppen akkor keletkezhetik egy országban, ha egyes társadalmi rétegek nagyon gyengék, mások nagyon erősek. Ha a nemzet ereje tömörítve van, az erők a nemzet javára jótékonyan ellensúlyozzák egymást s megvan a lehetősége az erős fejlődésnek. A polgári társadalom azért a legfontosabb tényező a haladás nézőpontjából, mert ennek életszüksége minden, ami összefügg a fejlődéssel, haladással, előrejutással. Másrészt éppen olyan fontos érdeke a társadalmi rend és biztosság érzése is, amely nélkül nem fejlődhetik. Valamely ország erejét, fejlettségét sem az alsó, sem a felső réteg nem mutatja teljesen, a polgárság helyzete azonban biztos ismertető jele annak. Az alsó és felső rétegek kebelében kevés az ellentétes alakulás; ha van is, az legtöbbször egyéni

vagy helyi természetű. A polgárság összetétele a legváltozatosabb s azért legnehezebb itt valamelyes egységességet létrehozni.

Éppen ez oknál fogva nem bízhatjuk a polgárság megerősödésének létrejöttét véletlenségre vagy az időre, vagy a hatóságra; s azt a kényelmes álláspontot sem fogadhatjuk el, hogy nálunk még nem jött el ennek az ideje. Ha azt várjuk, míg valamilyen isteni kinyilatkoztatás bejelenti, hogy már itt az idő, szépen elkövetkezhetik reánk legalább is a második millennium.

Korántse gondoljuk, hogy itt egyszerűen valami elméleti dologról van szó, amelynek a gyakorlati életben nincs reánk jelentősége. A hatlom mindig annak a társadalmi osztálynak kedvez, amely erős, mert annak a támogatására szüksége van. Ha végignéznünk törvényeinken, gazdasági és kulturális intézményeinken és az ezekkel kapcsolatos intézkedéseken, azonnal meggyőződünk ennek az állításnak igazságáról. A polgárságnak, mai szervezetlenségéből egyszerűen anyagi veszteségei is vannak. Ha ezeket számokban kifejezni nem is lehet, azok meglehetősen nagyok. A hatóság kénytelen sokszor az erős társadalmi nyomásnak engedni, s így következik el, hogy a kevesek — de erősek — érdeke kerül előtérbe. Ez talán sehol sem látszik úgy meg, mint nálunk. A szervezetlen, tehát erőtlen társadalmi osztály mindennap megfizeti ennek a szervezetlenségnek körülményeit.

Azt hiszem, ezekben sikerült bebizonyítanom, hogy az, amit társadalmi nevelésnek gondolok, nem önmagáért való elmélet, nem valami elhangzó jelszó, hanem egyenes anyagi és erkölcsi szükséglete a magyar polgárságnak, egyben az egész nemzetnek. Ha ez így van meg kell jelölnünk az eszközöket és módokat, amelyek segítségével ezt megközelítjük. Említettem már a nevelés különféle alkalmait: a családot, az iskolát, az iskolán kívüli helyeket és a társaságot.

Nézzük, miként lehetne ezeket a társadalmi nevelés eszméjének szolgálatába állítani. Részemről nagyon fontosnak tartom a család nevelő munkáját e téren is, de mindjárt megjegyzem, hogy itt van a legnagyobb nehézség. A polgári családokban roppant nagy az elkülönzési vágy. Ugyanazon társadalmi osztályhoz tartozók, minden külsőséget elégnek tartanak arra, hogy egymástól eltávolodjanak. És itt külön kell szólanom, ami igazán szánalmasnak nevezhető nőnevelésünkről. Mert ebben a

nehezen való egyesülésben a nőké az úgynevezett oroszlánrész. Ezt nem kell bizonyítgatni. Tessék megfigyelni egy nagyobb társaságot, ahol húsz-harminc család van együtt s látni fogjuk, hogy amíg a férfiak között csakhamar bizalmas érintkezés támad, a nők legnagyobb része idegen marad egymáshoz s ropant módon óvakodnak egymással szemben valamelyes bizalmasabb hangot megszólaltatni. Ha ennek a dolognak semmiféle más irányú folytatása nem lenne, itt talán pontot is tehetnénk. De ezek a nők anyák is és bizonyosra vehetjük, hogy a.család kebelében sem igyekeznek a *gyermeket más* irányban nevelni, felvilágosítani, mint ahogyan azt ők maguk gyakorolják.

Így lesz a gyermek egész életére a külsőségek rabja. Embertársaiban sohasem fogja az értéket keresni, hanem amit otthon látott, azt fogja egész életén át végig cselekedni. Ismétlem, hogy ugyanazon társadalmi osztályhoz tartozókról beszélek; mennyivel jobban kiéleződik ez a dolog azoknál, akiket magunknál alacsonyabb társadalmi osztályhoz tartozónak gondolunk. Ha a társadalmi nevelés nagy gondolatát közel akarjuk vinni a megvalósuláshoz, a nőnevelést kell alapos revízió alá venni. A ma felnövő leánynemzedék olyan ismeretanyagot kap, mintha egész életén át elméleti dolgokkal kellene foglalkoznia. Csak a legújabb irány kívánja a nőknek gazdasági irányú — mezőgazdasági és ipari — kiképzését. Miért fontos ez? Azért, mert bármilyen naivnak tessék is ez az állítás, minél közelebb van a nő a természethez, a gyakorlati élethez, annál jobban meg lehet valósítani a társadalmi nevelés gondolatát. Nekünk egyszerű, természetes életmódra van szükségünk, hogy magunk is ilyen emberekké lehessünk. Nem igaz az, hogy a kultúra reánk kényszeríti a természettől való eltávolodást. A kultúra a technikával kapcsolatban egyszerűsíti az életet, közelebb visz a természethez, ha megfelelő módon élünk velük, egyben megérteti velünk, hogy az emberi élet tartama alatt a csendes benső örömeink a legszabab percek. Merem állítani, hogy a mai ember bensőségebb, lelkiebb életet él, mint akár a harminc év előtti, tökéletesebb ember annál és erényei is tökéletesebbek, tehát természetesebb is annál. Egyre jobban szaporodnak kellékei ahhoz, hogy igazi ember lehessen. Hogy mennyivel emberségebb a mai társadalom a réginél, azt hiszem elég utalnom a különféle gyermekvédelmi és jótékonyági intézményekre, amelyek mind a legújabb idők alkotásai.

Ha sikerül a nők nevelésébe a sok elmélet helyett, a gyakorlati, a természetes élet vonásait bele vinnünk, akkor nagy lépéssel vittük előre a társadalmi nevelés kérdését. Akkor a családban megvan az alap arra, hogy a magyar társadalom egészségesebb, erősebb irány felé fejlődjön. A gyermek az első hatásokat otthon kapja, ideje legnagyobb részét a szülői házban tölti, ezt a helyet kell tehát a nevelőnek a legnagyobb figyelemre méltatni.

A szülői ház után az iskola következik. Itt bizonyos mértékben megvan a társadalmi nevelés alapfeltétele. A gyermekek egy nagy egészet alkotnak, különféle összetételben. Csak az a kérdés, van-e a tanításban valamilyes utalás erre a körülményre. Mert ha az iskola egyszerűen csak ismereteket közöl, még nem tette meg kötelességét. Ami középfokú iskoláinkban éppen az a baj, hogy nem domborodik ki az iskolai munka keretében az, ami a jellemképzést szolgálná. A tanítás sok ember kezében van, szakszerű és így a hatása nagyon megoszlik. Pedig az oktatás menete és területe nagyon sok alkalmat ad arra, hogy kidomborítsuk az összetartozás eszméjének szükségességét. A társadalmi nevelés alapja ugyanis az, hogy tisztában legyünk azzal a jól ismert, de meg nem valósított elvvel, hogy csak az egyesített erő lehet önmagáért sikerrel dolgozó tényező. A magyar történelem maga nagyszerűen szomorú példája annak, hogy az erők egységesítésének hiánya mint vihet katasztrófába egy nemzetet. De éppen a magyar történelem példája annak is, hogy a csak úr és szolga nemzet élete milyen gyöngye pilléreken nyugszik, mert ebből a helyzetből önként kell következni annak, hogy az urak hatalma lesz a döntő szó minden kérdésben, s a nemzet érdekének helyébe a néhány százak érdeke lép. A polgárság tehát joggal utalhat arra, hogy az ország derékrészét alkotja s egyben az erők egyensúlyozója, de ha a mai gyámoltalan, szervezetlen állapotában marad, nem foglalhatja el azt a helyet, amely megilleti. Azt pedig nem várhatja sehonnan, hogy helyette ezt a munkát mások elvégezzék.

Ha az oktatás egész menetén utalás történnék ezekre a nagy momentumokra, egészen másképp alakulna ki az ifjúság nevelése. Gondolkodóba ejtené ez a körülmény a fiatal nemzedéket, a tanulást és tanítást nem tekintené valami kellemetlen, nyűgöző dolognak, hanem a lelki élete kielégítőjének. Szinte vágyának utána, mert attól folyton újabb, eddig nem ismert szép-

ségeket várna. Ha a tanítás helyes mederben folyik, az volta-képen a nevelésnek legigazibb alakja. Ha pedig elérnők azt is, hogy a szülői ház annyi érdeklődést tanúsítana az iskolai munka iránt, hogy ezeket megbeszélés tárgyává is tenné, közel jutnánk az ideális állapothoz, amely meglátszanék egész társadalmi életünkön.

De fölmerülhet az a kérdés, vajjon éppen az iskolában helyén van-e az, hogy kidomborítsuk a polgárság helyzetét, mert könnyen az a veszedelem állhat elő, hogy így egyes osztályok szembekerülhetnek a többivel.

Ez a veszedelem nincs meg. Mert az egységesség gondolata az, amit ki kell domborítani, másrészt a kérdésben éppen az a lényeg, hogy ez a mai Magyarország legégetőbb megoldandó feladata, s újabban a magasabb körök is annyi hajlandóságot mutatnak a polgári — demokratikus — eszmék iránt, hogy soha jobb ideje és alkalmá a polgárságnak nem volt a tömegben való érvényesülésre, mint ma.

Az egyesülés, a szervezkedés ténye még egy nagy dolgot van hivatva megteremteni, azt, hogy az emberek tanulják megbecsülni az igazi értékeket. A polgári társadalomban sok az érték, a tudás és mégis mit látunk? Azt, hogy nagyon sok a könnyű fajsúlyú vezető ember. Sok az olyan ember, aki azért lett első, mert amint mondani szokás, mindent merészelt, mivel nem volt veszíteni valója. Ez semmiképen sincs helyén. Már azért sem, mert az ilyen módon való érvényesülés sohasem a lelkiismeretes munkában látja feladatát, hanem abban, ami őt előre vitte, az emberek megtévesztésében, a további könnyű szerepelgetésben. Fájdalom, ez nálunk annyira igaz, hogy nem kell rája egy szót sem vesztegetni. A megfelelő ember, neki való helyen — elve nálunk legfeljebb a véletlenség dolga. Az oda nem való ember, jó pozícióban, ez az a látvány, ami léptenyomon élénk ötlük, s aztán sírunk, panaszkodunk, hogy az ügyeket rosszul, késedelmesen viszik, s nem gondolnak az orvoslásra, amely kezünkben van.

A polgárság ma még csak sóhajtozik, panaszkodik, de nem cselekszik. Életbevágó, fontos érdekei kallódnak így el, alázatosan görnyedve kunyorál ott és akkor, ahol és amikor önértetesen követelhetné jogait. A polgárság tehetetlenségének egyik kiáltó, habár talán komikus jelensége az, hogy a fővárosban, a hol pedig a legnagyobb tömegben él együtt a polgárság, az em-

berek ezrei fölött zsarnok tudott lenni a paraszt sorból való — házmester. Ezt a jelenséget ne mosolyogjuk le, mert sokkal jellemzőbb reánk, mint az első pillanatban gondolnók. Akik a tenyerüket tartják felénk, uralkodnak fölöttünk, akik az öklüket mutogatják, szintén tőlünk élnek.

Nincs túlzás ezekben a szavakban. Csakhogy mi annyira benne vagyunk a dolgokban, hogy nem vesszük észre a kiáltó bajokat és ami a legnagyobb baj, hozzá szoktunk. Éppen a polgárság öntudatos csoportosulásától várhatnók azt a felfrissítő szellemet, amelyre olyan nagy szükségünk volna. Iskolaügyünk egész menetét új tartalommal kellene megtölteni, gazdálkodásunkat és gazdasági viszonyainkat áldásossá tenni minden egyes emberre. Ezt csak a polgárság ösztönzése és munkálkodása hozhatja létre.

Az a kérdés már most, milyen alakban történjék a polgárság tömörülése és érvényesülése. A mai keretek nem alkalmasak addig, amíg azoknak más tartalmat adni nem tudunk. A polgári kaszinók a szerencsejátékok alkalmi helyei, holott a polgárság érdekeinek főistápolói lehetnének. A foglalkozások szerint való egyesülések főgondja a fizetések rendezésének kérdésében merül ki — ez mindenestre a legfontosabb kérdés, de még nem minden; ha a különféle meglévő egyesülések, körök, kaszinók kapcsolatot létesítenének egymás között, s egyöntetű eljárásban tudnának megállapodni, olyan erős alapot adnák *meg* a polgári társadalomnak, mellyel minden körülmények között számot kellene vetni. A mi társadalmi életünk ugyanazt a képet mutatja éveken át. Nincs abban semmi lendületesség, változatosság. Ünnepeink sincsenek: közömbösek vagyunk a legszébb alkalmakkal szemben. Pedig ezek lehetnek a legalkalmasabb módok arra, hogy a polgárság egyetemét együtt láthassuk. A polgári társadalom érzi már szükségét valamilyen tömörülésnek; különösen akkor, amikor valami képzelt vagy igazi sérelem esik rajta, szokott idegesen fölajdulni. De sincsenek vezetői. A jobbmódú elvonul, a gazdag meg nem is akar erősebb kapcsolatot tartani a polgársággal. Ennek az állapotnak meg kell változni, ha csak a polgárság nem akar néző lenni még jó sokáig, akkor amikor róla döntenek.

A gyermek életében különösen két nevezetes alkalom van a társadalmi egyesülés megvalósítására: a munka és a játék alkalma. Az iskolai munka magában véve még nem az. Itt egy

bizonyos ideig együtt kell lenni a gyermekeknek s ez az együtt-lét megtörténhetik anélkül, hogy a legkisebb kapcsolat kifejlőd-nék közöttük. A munka alatt a kézügyességi tevékenységet gondolom, ilyenek a szlőjd, mintázás, fémmunka stb., amelyeket ma már egyes középiskolákban is meghonosítottak. Nem volna szabad hiányozni sehol. A közös munka valami csodálatos együttérzést fejleszt. A gyermekek munkatársakká válnak, akiknek ott közös céljuk, hogy azt a munkát olyan jól végezzék el, amit lehet. Itt van helye az erő- és ügyességpróbának, s nagyon helyes, ha a gyermekeket nem állítjuk könnyű feladatok elé. Az egyesülés másik alkalmas módja a játék. Az iskola leg-újabbban a rendszeres játék ügyét is magáévá tette az úgynevezett játékdélutánok alakjában. Nagyon bölcs gondolat volt. Azt kell itt éreznie a gyermekeknek, hogy bár kedvét töltheti, szórakozik, örül: mégse szabad helyet adni a féltelenségnek, a durvaságnak. A derűt, a jó kedvet viszi be a játékdélután a gyermekek közé az illendőség határai között, amellet eltüntet mindenféle különbséget, ami a gyermekek között megvan. A jókedv úgylis ritka madár nálunk. Ha valahol jelentkezik, rögtön átcsap a durvaságba vagy ízetlenségbe. Azt mondta egy huzamosabb időn át itt időző külföldi, egy magyar újság tudósítójának, hogy Budapest nem olyan vidám város, mint Bécs. Az ember csak akkor veszi észre az ilyen és ehhez hasonló jelenségeket, ha mástól hallja.

Igen, mi nem vagyunk olyan vidámak, mert az életünk minden perce valami feszült várakozás olyasmi után, ami nem kellemes; minden nap azzal köszönt reánk, hogy mit fog ez hozni valami olyat, ami bajjal, kellemetlenséggel jár.

*

Fölteheti ezek után a kérdést a gondolkodó:

— Ez hát a társadalmi nevelés?

Nem. Ezek csupán az eszközei, előfeltételei annak. De ezek nélkül meg nem valósulhat.

A magyar polgári társadalom nagyot haladt az utolsó húsz esztendőben. Anyagiakban, szellemiekben gyarapodott, értelmességben fölveheti a versenyt a világ bármely országának polgárságával, csak éppen érvényesülni, egységessé lenni nem tudott. Ez is rajta áll. Mihelyt leveti magáról a tunyaság köpönyegét, megváltozik körülötte minden s erre soha olyan jó alkalma nem volt mint most, amikor az ország minden rétege a

demokratikus eszmék megvalósulásában keresi a kibontakozást abból a lehetetlen állapotból, amelybe éppen azért jutottunk, mert nem volt az ország polgárságának erős szava akkor, amikor kellett volna . . . mert Magyarország mindeddig a kiválasztottak országa volt, — a kiválasztottakért. Hogy ez így ne maradjon, arra rá kellett nevelni az embereket, kicsinyeket, nagyokat egyaránt.

III.

A jövő Magyarország alapjait most kell leraknunk; nagy szellemi forrongások, nagy átalakulások előestéjén. Ha végigtekintünk az európai országokon, vizsgálva fejlettségüket, haladásukat, azt látjuk, hogy a haladott kultúra a társadalom neveltségében tükröződik vissza és kísérője az anyagi fellendülés. Ez természetes. Az embereket, az egyeseket kell műveltté, nevelté tenni s csak azután gondolhatunk arra, ami után sóvárgunk, egységes, erős társadalomra, amelyre pedig mindenütt szükség van, de sehol sincs annyira, mint éppen nálunk, a minden tekintetben annyira megosztott erejű Magyarorszáiban.

Tartalom.

	oldal
Előszó	3
A szülői ház és az iskola együttes munkája	5
A tanulás és tanítás lélektanából	14
A nevelés jövő feladatai	22
A magyar történelem tanításáról	26
Társadalmi nevelés	33